

Zbornik sudske prakse

PRESUDA SUDA (veliko vijeće)

24. rujna 2019.*

„Zahtjev za prethodnu odluku – Osobni podaci – Zaštita pojedinaca u vezi s obradom tih podataka koji se nalaze na mrežnim stranicama – Direktiva 95/46/EZ – Uredba (EU) 2016/679 – Internetski pretraživači – Obrada podataka sadržanih na internetskim stranicama – Posebne kategorije podataka navedene u članku 8. te direktive i u člancima 9. i 10. te uredbe – Primjenjivost tih odredbi na operatora pretraživača – Opseg obveza tog operatora s obzirom na navedene članke – Objava podataka na internetskim stranicama isključivo u novinarske svrhe ili svrhe umjetničkog ili književnog izražavanja – Utjecaj na obradu zahtjeva za uklanjanje poveznica – Članci 7., 8. i 11. Povelje Europske unije o temeljnim pravima”

U predmetu C-136/17,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 267. UFEU-a, koji je uputio Conseil d'État (Državno vijeće, Francuska), odlukom od 24. veljače 2017., koju je Sud zaprimio 15. ožujka 2017., u postupku

GC,

AF,

BH,

ED

protiv

Commission nationale de l'informatique et des libertés (CNIL),

uz sudjelovanje:

Premier ministre,

Google LLC, pravni sljednik Googlea Inc.,

SUD (veliko vijeće),

u sastavu: K. Lenaerts, predsjednik, A. Arabadžiev, A. Prechal, T. von Danwitz, C. Toader i F. Biltgen, predsjednici vijeća, M. Ilašić (izvjestitelj), L. Bay Larsen, M. Safjan, D. Šváby, C. G. Fernlund, C. Vajda i S. Rodin, suci,

nezavisni odvjetnik: M. Szpunar,

* Jezik postupka: francuski

tajnik: V. Giacobbo-Peyronnel, administratorica,

uzimajući u obzir pisani postupak i nakon rasprave održane 11. rujna 2018.,

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

- za osobu AF, ona osobno,
- za osobu BH, L. Boré, *avocat*,
- za Commission nationale de l’informatique et des libertés (CNIL), I. Falque-Pierrotin, J. Lessi i G. Le Grand, u svojstvu agenata,
- za Google LLC, P. Spinosi, Y. Pelosi i W. Maxwell, *avocats*,
- za francusku vladu, D. Colas, R. Coesme, E. de Moustier i S. Ghiandoni, u svojstvu agenata,
- za Irsku, M. Browne, G. Hodge, J. Quaney i A. Joyce, u svojstvu agenata, uz asistenciju M. Gray, *BL*,
- za vladu Helenske Republike, E.-M. Mamouna, G. Papadaki, E. Zisi i S. Papaioannou, u svojstvu agenata,
- za talijansku vladu, G. Palmieri, u svojstvu agenta, uz asistenciju F. De Luce i P. Gentilija, *avvocati dello Stato*,
- za austrijsku vladu, G. Eberhard i G. Kunnert, u svojstvu agenata,
- za poljsku vladu, B. Majczyna, M. Pawlicka i J. Sawicka, u svojstvu agenata,
- za vladu Ujedinjene Kraljevine, S. Brandon, u svojstvu agenta, uz asistenciju C. Knighta, *barrister*,
- za Europsku komisiju, A. Buchet, H. Kranenborg i D. Nardi, u svojstvu agenata,

saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 10. siječnja 2019.,

donosi sljedeću

Presudu

- 1 Zahtjev za prethodnu odluku odnosi se na tumačenje Direktive 95/46/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 24. listopada 1995. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom protoku takvih podataka (SL 1995., L 281, str. 31.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 13., svezak 7., str. 88.).
- 2 Zahtjev je upućen u okviru spora između osoba GC, AF, BH i ED, s jedne strane, i Commission nationale de l’informatique et des libertés (Državna komisija za informatičke tehnologije i slobode, Francuska; u daljnjem tekstu: CNIL), s druge strane, u vezi s četirima odlukama kojima je to tijelo odbilo naložiti društvu Google Inc., koje je postalo društvo Google LLC, da s popisa rezultata koji se prikazuje nakon pretrage po osobnom imenu spomenutih osoba ukloni različite poveznice prema mrežnim stranicama što su ih objavile treće osobe.

Pravni okvir

Pravo Unije

Direktiva 95/46

- 3 Cilj Direktive 95/46, u skladu s njezinim člankom 1. stavkom 1., jest zaštita temeljnih prava i sloboda fizičkih osoba, a posebno njihovih prava na privatnost u vezi s obradom osobnih podataka, kao i uklanjanje prepreka slobodnom prijenosu takvih podataka.
- 4 Uvodne izjave 33. i 34. Direktive 95/46 glase:
- „(33) budući da se podaci koji po svojoj prirodi mogu prekršiti temeljne slobode ili privatnost ne smiju obrađivati ako osoba čiji se podaci obrađuju nije dala svoju izričitu suglasnost; budući međutim da se odstupanja od ove zabrane moraju izričito navesti za posebne potrebe [...]
- (34) budući da države članice također moraju biti ovlaštene, kada je to opravdano na temelju važnog javnog interesa, za odstupanje od zabrane obrađivanja osjetljivih kategorija podataka [...]; budući da im je dužnost da pruže konkretnu i odgovarajuću zaštitu temeljnih prava i privatnosti pojedinaca”.
- 5 Članak 2. te direktive određuje:
- „U smislu ove Direktive:
- (a) ‚osobni podaci‘ znači bilo koji podaci koji se odnose na utvrđenu fizičku osobu ili fizičku osobu koju se može utvrditi (osoba čiji se podaci obrađuju); [...]
- (b) ‚obrada osobnih podataka‘ (‚obrada‘) znači bilo koji postupak ili skup postupaka koji se provode nad osobnim podacima, bilo automatskim putem ili ne, kao što je prikupljanje, snimanje, organiziranje, pohrana, prilagođavanje ili mijenjanje, vraćanje, obavljanje uvida, uporaba, otkrivanje prijenosom i širenjem ili stavljanje na raspolaganje drugim načinom, poravnavanje ili kombiniranje, blokiranje, brisanje ili uništavanje;
- [...]
- (d) ‚nadzornik‘ znači fizička ili pravna osoba, javno tijelo, agencija ili bilo koje drugo tijelo koje samo ili zajedno s drugima utvrđuje svrhu i načine obrade osobnih podataka; [...]
- [...]
- (h) ‚suglasnost osobe čiji se podaci obrađuju‘ znači svaka dobrovoljno dana, posebna i informirana izjava volje, kojom osoba čiji se podaci obrađuju daje svoju suglasnost da se obrade osobni podaci koji se na nju odnose.”
- 6 U poglavlju II. odjeljku I. Direktive 95/46, naslovljenom „Načela koja se odnose na kvalitetu podataka”, članak 6. glasi kako slijedi:
- „1. Države članice osiguravaju da su osobni podaci:
- (a) obrađeni pošteno i zakonito;

- (b) prikupljeni u posebne, izričite i zakonite svrhe te da ih se dalje ne obrađuje na način koji bi bio nespojiv s tom svrhom [...];
- (c) prikladni, relevantni i da nisu pretjerani u odnosu na svrhu zbog koje se prikupljaju i/ili dalje obrađuju;
- (d) točni i, po potrebi, dopunjeni; potrebno je poduzeti sve odgovarajuće mjere da se podaci koji su netočni ili nepotpuni izbrišu ili isprave, uzimajući u obzir svrhu zbog koje se prikupljaju ili zbog koje se dalje obrađuju;
- (e) čuvani u obliku koji omogućava identifikaciju osoba čiji se podaci obrađuju samo tijekom razdoblja potrebnog u svrhe zbog kojih se podaci prikupljaju ili zbog kojih se dalje obrađuju. Države članice dužne su predvidjeti odgovarajuću zaštitu za pohranu osobnih podataka za duža razdoblja ili za povijesnu, statističku ili znanstvenu uporabu.

2. Nadzornik mora osigurati postupanje u skladu sa stavkom 1. ovog članka.”

- 7 U poglavlju II. odjeljku II. Direktive 95/46, naslovljenom „Mjerila za zakonitost obrade podataka”, članak 7. određuje:

„Države članice osiguravaju da se osobni podaci mogu obrađivati jedino ako:

[...]

- (f) je obrada potrebna u svrhe zakonitog interesa koji ima nadzornik ili treća stranka ili stranke kojima se podaci otkrivaju, osim kada su ti podaci podređeni interesu za temeljna prava i slobode osobe čiji se podaci obrađuju koja zahtijeva zaštitu na temelju članka 1. stavka 1. ove Direktive.”

- 8 U poglavlju II. odjeljku III. navedene direktive, naslovljenom „Posebne vrste obrade”, nalaze se njezini članci 8. i 9. Članak 8., naslovljen „Obrada posebnih vrsta podataka”, propisuje:

„1. Države članice zabranjuju obradu osobnih podataka kojima se otkriva rasno ili etničko podrijetlo, politička mišljenja, vjerska ili filozofska uvjerenja, članstvo u sindikatu i obradu podataka u vezi sa zdravljem ili spolnim životom.

2. Stavak 1. ovog članka ne primjenjuje se kada je:

- (a) osoba čiji se podaci obrađuju dala svoju izričitu suglasnost za obradu tih podataka, osim kada je zakonodavstvom države članice predviđeno da se zabrana iz stavka 1. ovog članka ne može ukinuti na način da osoba čiji se podaci obrađuju da svoju suglasnost

ili

[...]

- (e) obrada se odnosi na podatke koje je objavila osoba čiji se podaci obrađuju ili kada je potrebno radi uspostave, provedbe ili obrane pravnih zahtjeva.

[...]

4. Uzimajući u obzir utvrđivanje odgovarajuće zaštite, države članice mogu nacionalnim zakonodavstvom ili odlukom nadzornog tijela zbog značajnog javnog interesa, propisati dodatne iznimke osim onih iz stavka 2. ovog članka.

5. Obrada podataka koji se odnose na kaznena djela, kaznene [osude] ili sigurnosne mjere [može] se izvršiti jedino pod nadzorom službenog tijela, ili ako je nacionalnim zakonodavstvom predviđena odgovarajuća [posebna] zaštita, uzimajući u obzir iznimke koje može odobriti država članica na temelju nacionalnih propisa uz odgovarajuću [posebnu] zaštitu. Međutim, potpuna evidencija kaznenih [osuda] može se voditi jedino pod nadzorom službenog tijela.

Države članice mogu propisati da se podaci koji se odnose na upravne sankcije ili presude u građanskim stvarima također mogu obrađivati pod nadzorom službenog tijela.

[...]"

- 9 Članak 9. Direktive 95/46, naslovljen „Obrada osobnih podataka i sloboda izražavanja”, glasi:

„Države članice utvrđuju iznimke ili odstupanja od odredbi ovog poglavlja, poglavlja IV. i poglavlja VI. za obradu osobnih podataka izvršen[u] isključivo u novinarske svrhe ili radi umjetničkog ili književnog izražavanja jedino ako su potrebni radi usklađivanja prava na privatnost s propisima o slobodi izražavanja.”

- 10 Članak 12. te direktive, naslovljen „Pravo na pristup”, propisuje:

„Države članice osiguravaju da svaka osoba čiji se podaci obrađuju ima pravo dobiti od nadzornika:

[...]

(b) prema potrebi, ispravak, brisanje ili blokiranje podataka čija obrada nije u skladu s ovom Direktivom, posebno zbog nepotpunih ili netočnih podataka;

[...]"

- 11 Članak 14. navedene direktive, naslovljen „Pravo osobe čiji se podaci obrađuju na prigovor”, određuje:

„Države članice odobravaju osobi čiji se podaci obrađuju pravo:

(a) barem u slučajevima iz članka 7. stavaka (e) i (f) ove Direktive, da prigovori u bilo kojem trenutku zbog jakih i zakonitih razloga u vezi njezine određene situacije na obradu podataka koji se odnose na nju, osim kada je drugačije propisano nacionalnim zakonodavstvom. Ako je prigovor osnovan, obrada koju je započeo nadzornik ne smije više obuhvaćati te podatke;

[...]"

- 12 Članak 28. te direktive, naslovljen „Nadzorno tijelo”, glasi kako slijedi:

„1. Svaka država članica osigurava da je jedno ili više javnih tijela na njenom području odgovorno za nadzor primjene odredbi koje su donijele države članice u skladu s ovom Direktivom.

[...]

3. Svako tijelo posebno ima:

- istražne ovlasti, kao što je ovlast pristupa podacima koji su predmet postupaka obrade i ovlasti za prikupljanje svih podataka potrebnih za izvršavanje svojih nadzornih dužnosti,
- učinkovite ovlasti za posredovanje, kao što je na primjer [...] ovlast naređivanja blokiranja, brisanja ili uništavanja podataka, nametanja privremene ili konačne zabrane obrade [...]

[...]

Protiv odluka nadzornog tijela mogu se izjaviti žalbe putem sudova.

4. Svako nadzorno tijelo razmatra zahtjeve koje podnese bilo koja osoba ili bilo koja udruga koja zastupa tu osobu, u vezi zaštite njezinih prava i sloboda u odnosu na obradu osobnih podataka. Tu osobu se izvještava o ishodu tog zahtjeva.

[...]

6. Svako nadzorno tijelo je na području svoje države članice nadležno za provedbu ovlasti koje su mu dodijeljene u skladu sa stavkom 3. ovog članka, neovisno o tome koje se nacionalno pravo primjenjuje na tu obradu. Svako tijelo može zatražiti tijelo druge države članice da provodi svoje ovlasti.

Nadzorna tijela međusobno surađuju u mjeri potrebnoj za izvršavanje svojih ovlasti, posebno razmjenom korisnih podataka.

[...]”

Uredba (EU) 2016/679

13 Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka) (SL 2016., L 119, str. 1. i ispravak SL 2018., L 127, str. 2.) primjenjuje se, u skladu sa svojim člankom 99. stavkom 2., od 25. svibnja 2018. U članku 94. stavku 1. te uredbe propisuje se da se Direktiva 95/46 stavlja izvan snage s učinkom od tog datuma.

14 Uvodne izjave 1., 4., 51., 52. i 65. navedene uredbe glase kako slijedi:

„(1) Zaštita pojedinaca s obzirom na obradu osobnih podataka temeljno je pravo. Člankom 8. stavkom 1. Povelje Europske unije o temeljnim pravima („Povelja”) te člankom 16. stavkom 1. [UFEU-a] utvrđuje se da svatko ima pravo na zaštitu svojih osobnih podataka.

[...]

(4) Obrada osobnih podataka trebala bi biti osmišljena tako da bude u službi čovječanstva. Pravo na zaštitu osobnih podataka nije apsolutno pravo; mora ga se razmatrati u vezi s njegovom funkcijom u društvu te ga treba [odvagnuti] s drugim temeljnim pravima u skladu s načelom proporcionalnosti. Ovom se Uredbom poštuju sva temeljna prava i uvažavaju slobode i načela priznata Poveljom koja su sadržana u Ugovorima, osobito poštovanje privatnog i obiteljskog života, [...] zaštita osobnih podataka, sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi, sloboda izražavanja i informiranja, sloboda poduzetništva, [...]

[...]

(51) Osobni podaci koji su po svojoj naravi posebno osjetljive prirode u pogledu temeljnih prava i sloboda zaslužuju posebnu zaštitu jer bi u okviru njihove obrade moglo doći do značajnih rizika za temeljna prava i slobode. [...]

(52) Odstupanje od zabrane obrade posebnih kategorija osobnih podataka također bi se trebalo dopustiti kad god je to predviđeno pravom Unije ili pravom države članice i podložno odgovarajućim zaštitnim mjerama radi zaštite osobnih podataka i drugih temeljnih prava [...]

[...]

(65) Ispitanik bi trebao imati [...] ‚pravo na zaborav‘ ako zadržavanje takvih podataka krši ovu Uredbu ili pravo Unije ili pravo države članice koje se primjenjuje na voditelja obrade. [...] No daljnja pohrana osobnih podataka trebala bi biti zakonita ako je nužna za ostvarivanje prava na slobodu izražavanja i na slobodu informiranja [...]

15 Pojam „privola” u članku 4. točki 11. Uredbe 2016/679 definiran je kao „svako dobrovoljno, posebno, informirano i nedvosmisleno izražavanje želja ispitanika kojim on izjavom ili jasnom potvrdnom radnjom daje pristanak za obradu osobnih podataka koji se na njega odnose”.

16 Članak 5. te uredbe, naslovljen „Načela obrade osobnih podataka”, u stavku 1. točkama (c) do (e) određuje:

„Osobni podaci moraju biti:

[...]

(c) primjereni, relevantni i ograničeni na ono što je nužno u odnosu na svrhe u koje se obrađuju (smanjenje količine podataka);

(d) točni i prema potrebi ažurni; mora se poduzeti svaka razumna mjera radi osiguravanja da se osobni podaci koji nisu točni, uzimajući u obzir svrhe u koje se obrađuju, bez odlaganja izbrišu ili isprave (točnost);

(e) čuvani u obliku koji omogućuje identifikaciju ispitanikâ samo onoliko dugo koliko je potrebno u svrhe radi kojih se osobni podaci obrađuju; [...] (ograničenje pohrane).”

17 Članak 9. navedene uredbe, naslovljen „Obrada posebnih kategorija osobnih podataka”, određuje:

„1. Zabranjuje se obrada osobnih podataka koji otkrivaju rasno ili etničko podrijetlo, politička mišljenja, vjerska ili filozofska uvjerenja ili članstvo u sindikatu te obrada genetskih podataka, biometrijskih podataka u svrhu jedinstvene identifikacije pojedinca, podataka koji se odnose na zdravlje ili podataka o spolnom životu ili seksualnoj orijentaciji pojedinca.

2. Stavak 1. ne primjenjuje se ako je ispunjeno jedno od sljedećega:

(a) ispitanik je dao izričitu privolu za obradu tih osobnih podataka za jednu ili više određenih svrha, osim ako se pravom Unije ili pravom države članice propisuje da ispitanik ne može ukinuti zabranu iz stavka 1.;

[...]

(e) obrada se odnosi na osobne podatke za koje je očito da ih je objavio ispitanik;

[...]

(g) obrada je nužna za potrebe značajnog javnog interesa na temelju prava Unije ili prava države članice koje je razmjerno željenom cilju te kojim se poštuje bit prava na zaštitu podataka i osiguravaju prikladne i posebne mjere za zaštitu temeljnih prava i interesa ispitanika;

[...]”

- 18 U članku 10. te uredbe, naslovljenom „Obrada osobnih podataka koji se odnose na kaznene osude i kažnjiva djela”, navodi se:

„Obrada osobnih podataka koji se odnose na kaznene osude i kažnjiva djela ili povezane mjere sigurnosti na temelju članka 6. stavka 1. provodi se samo pod nadzorom službenog tijela ili kada je obrada odobrena pravom Unije ili pravom države članice kojim se propisuju odgovarajuće zaštitne mjere za prava i slobode ispitanikâ. Svaki sveobuhvatni registar kaznenih osuda vodi se samo pod nadzorom službenog tijela vlasti.”

- 19 Članak 17. Uredbe 2016/679, naslovljen „Pravo na brisanje („pravo na zaborav”)”, glasi kako slijedi:

„1. Ispitanik ima pravo od voditelja obrade ishoditi brisanje osobnih podataka koji se na njega odnose bez nepotrebnog odgađanja te voditelj obrade ima obvezu obrisati osobne podatke bez nepotrebnog odgađanja ako je ispunjen jedan od sljedećih uvjeta:

- (a) osobni podaci više nisu nužni u odnosu na svrhe za koje su prikupljeni ili na drugi način obrađeni;
- (b) ispitanik povuče privolu na kojoj se obrada temelji u skladu s člankom 6. stavkom 1. točkom (a) ili člankom 9. stavkom 2. točkom (a) i ako ne postoji druga pravna osnova za obradu;
- (c) ispitanik uloži prigovor na obradu u skladu s člankom 21. stavkom 1. te ne postoje jači legitimni razlozi za obradu, ili ispitanik uloži prigovor na obradu u skladu s člankom 21. stavkom 2.;
- (d) osobni podaci nezakonito su obrađeni;
- (e) osobni podaci moraju se brisati radi poštovanja pravne obveze iz prava Unije ili prava države članice kojem podliježe voditelj obrade;
- (f) osobni podaci prikupljeni su u vezi s ponudom usluga informacijskog društva iz članka 8. stavka 1.

2. Ako je voditelj obrade javno objavio osobne podatke i dužan je u skladu sa stavkom 1. obrisati te osobne podatke, uzimajući u obzir dostupnu tehnologiju i trošak provedbe, voditelj obrade poduzima razumne mjere, uključujući tehničke mjere, kako bi informirao voditelje obrade koji obrađuju osobne podatke da je ispitanik zatražio od tih voditelja obrade da izbrišu sve poveznice do njih ili kopiju ili rekonstrukciju tih osobnih podataka.

3. Stavci 1. i 2. ne primjenjuju se u mjeri u kojoj je obrada nužna:

- (a) radi ostvarivanja prava na slobodu izražavanja i informiranja;

[...]”

- 20 Članak 21. te uredbe, naslovljen „Pravo na prigovor”, u stavku 1. propisuje:

„Ispitanik ima pravo na temelju svoje posebne situacije u svakom trenutku uložiti prigovor na obradu osobnih podataka koji se odnose na njega, u skladu s člankom 6. stavkom 1. točkom (e) ili (f), uključujući izradu profila koja se temelji na tim odredbama. Voditelj obrade više ne smije obrađivati osobne podatke osim ako voditelj obrade dokaže da postoje uvjerljivi legitimni razlozi za obradu koji nadilaze interese, prava i slobode ispitanika ili radi postavljanja, ostvarivanja ili obrane pravnih zahtjeva.”

21 U članku 85. navedene uredbe, naslovljenom „Obrada i sloboda izražavanja i informiranja”, navodi se:

„1. Države članice zakonom usklađuju pravo na zaštitu osobnih podataka u skladu s ovom Uredbom s pravom na slobodu izražavanja i informiranja, što uključuje obradu u novinarske svrhe i svrhe akademskog, umjetničkog ili književnog izražavanja.

2. U vezi s obradom koja se obavlja u novinarske svrhe ili u svrhe akademskog, umjetničkog ili književnog izražavanja, države članice predviđaju izuzeća ili odstupanja od poglavlja II. (načela), poglavlja III. (prava ispitanika), poglavlja IV. (voditelj obrade i izvršitelj obrade), poglavlja V. (prijenos osobnih podataka trećim zemljama ili međunarodnim organizacijama), poglavlja VI. (neovisna nadzorna tijela), poglavlja VII. (suradnja i konzistentnost) i poglavlja IX. (posebne situacije obrade) ako su ona potrebna kako bi se uskladilo pravo na zaštitu osobnih podataka sa slobodom izražavanja i informiranja.

[...]”

Francusko pravo

22 Direktiva 95/46 prenesena je u francusko pravo posredstvom loi n° 78-17, du 6 janvier 1978, relative à l’informatique, aux fichiers et aux libertés (Zakon br. 78-17 od 6. siječnja 1978. o informacijskim tehnologijama, datotekama i slobodama).

23 Članak 11. tog zakona propisuje da je jedna od zadaća CNIL-a briga o tome da se obrade osobnih podataka provode u skladu s njegovim odredbama i da po toj osnovi zaprima prigovore, peticije i pritužbe u vezi s provedbom obrada osobnih podataka i obavještava njihove podnositelje o tomu što je na temelju njih poduzeto.

Glavni postupci i prethodna pitanja

24 Osobe GC, AF, BH i ED pojedinačno su od Googlea zatražile da s popisa rezultata što ga prikazuje pretraživač kojim upravlja to društvo nakon pretrage po njihovu osobnom imenu ukloni različite poveznice prema mrežnim stranicama koje su objavile treće osobe, ali je navedeno društvo odbilo taj zahtjev.

25 Konkretno, osoba GC zatražila je uklanjanje poveznice koja upućuje na satiričnu fotomontažu stavljenju pod pseudonimom na kanal YouTubea 18. veljače 2011., na kojoj ona stoji pokraj načelnika općine kojem je bila voditeljica kabineta te koja izričito prikazuje njihov intiman odnos kao i utjecaj tog odnosa na njezinu političku karijeru. Ta je fotomontaža stavljena na internet tijekom kampanje za lokalne izbore na kojima je osoba GC bila kandidat. U vrijeme odbijanja njezina zahtjeva za uklanjanje poveznice zainteresirana osoba nije bila ni izabrana ni kandidatkinja za lokalni izborni mandat te više nije obavljala dužnost voditeljice kabineta načelnika općine.

26 Osoba AF zatražila je uklanjanje poveznica koje upućuju na članak dnevnih novina *Libération* od 9. rujna 2008., preuzet na stranici Centre contre les manipulations mentales (Centar protiv duševnih manipulacija, CCMM), koji se odnosi na samoubojstvo sljedbenika Scijentološke crkve u prosincu 2006. Osoba AF u tom je članku navedena kao odgovorna za odnose s javnošću Scijentološke crkve, a taj je posao otad prestala obavljati. Osim toga, autor navedenog članka navodi da se obratio osobi AF kako bi dobio njezinu verziju događaja te je prenio ono što mu je tom prilikom rečeno.

- 27 Osoba BH zatražila je uklanjanje poveznica prema člancima, uglavnom novinskim, o pravosudnim izvidima započetima u lipnju 1995. u pogledu financiranja Republikanske stranke, a slijedom kojih je s još nekoliko poslovnih ljudi i političara bila okrivljenik. Postupak koji se odnosio na osobu BH zaključen je 26. veljače 2010. rješenjem o obustavi postupka. Većina spornih poveznica vodi prema člancima koji su nastali u vrijeme pokretanja istrage te se stoga u njima ne navodi ishod postupka.
- 28 Osoba ED zatražila je uklanjanje poveznica prema dvama člancima objavljenima u dnevnim novinama *Nice-Matin* i *Le Figaro* u kojima se opisuje rasprava u kaznenom postupku u kojem je osuđena na kaznu od sedam godina zatvora i dodatnu kaznu od deset godina zaštitnog nadzora zbog seksualnog zlostavljanja petnaestogodišnjeg maloljetnika. Usto se u jednoj od tih reportaža o pravosudnom postupku navodi nekoliko intimnih pojedinosti o osobi ED koje su otkrivene u postupku.
- 29 Nakon što je Google odbio njihove zahtjeve za uklanjanje poveznica, tužitelji u glavnom postupku podnijeli su pritužbe CNIL-u s ciljem da se tom društvu naloži uklanjanje poveznica o kojima je riječ. Dopisima od 24. travnja 2015., 28. kolovoza 2015., 21. ožujka 2016. i 9. svibnja 2016. predsjednik CNIL-a obavijestio je tužitelje u glavnom postupku da su postupci po njihovim pritužbama okončani.
- 30 Tužitelji u glavnom postupku potom su sudu koji je uputio zahtjev, Conseilu d'État (Državno vijeće), podnijeli tužbe protiv tog CNIL-ova odbijanja da Googleu naloži zatraženo uklanjanje poveznica. Sud koji je uputio zahtjev spojio je postupke po tim tužbama.
- 31 Nakon što je utvrdio da spomenute tužbe otvaraju više ozbiljnih pitanja o tumačenju Direktive 95/46, Conseil d'État (Državno vijeće) odlučio je prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:
- „1. S obzirom na odgovornosti, nadležnosti i posebne mogućnosti operatora pretraživača, primjenjuje li se zabrana koja se odnosi na druge voditelje obrade u vezi s obradom podataka iz članka 8. stavaka 1. i 5. Direktive [95/46], uz iznimke predviđene tim propisom, također na tog operatora kao voditelja obrade podataka koja se izvršava tim pretraživačem?
2. U slučaju potvrdnog odgovora na [prvo pitanje]:
- [(a)] [T]reba li odredbe članka 8. stavaka 1. i 5. Direktive [95/46] tumačiti na način da, uz iznimke predviđene tom direktivom, iz zabrane za operatora pretraživača, koja je sadržana u tim odredbama, da obrađuje podatke obuhvaćene tim odredbama proizlazi obveza sustavnog prihvaćanja zahtjeva za uklanjanje poveznica prema internetskim stranicama na kojima se obrađuju takvi podaci?
- [b)] [S] tim u vezi, kako tumačiti iznimke predviđene člankom 8. stavkom 2. točkama (a) i (e) Direktive [95/46] u slučaju u kojem se primjenjuju na operatora pretraživača, s obzirom na njegove odgovornosti, nadležnosti i posebne mogućnosti? Konkretno, može li takav operator odbiti zahtjev za uklanjanje poveznica ako utvrdi da predmetne poveznice prema sadržajima koji, iako sadržavaju podatke obuhvaćene kategorijama iz članka 8. stavka 1., također ulaze u područje primjene iznimki iz stavka 2. istog članka, a osobito [točaka (a) i (e) tog stavka]?
- [c)] [T]akođer, treba li odredbe Direktive [95/46] tumačiti na način da, u slučaju da se zahtijeva uklanjanje poveznica prema osobnim podacima obrađenima isključivo u novinarske svrhe ili svrhe umjetničkog ili književnog izražavanja, za koje je na temelju članka 9. Direktive [95/46] moguće prikupljati i obrađivati podatke obuhvaćene kategorijama iz članka 8. stavaka 1. i 5. te direktive, operator pretraživača može zbog tog razloga odbiti zahtjeve za uklanjanje poveznica?
3. U slučaju niječnog odgovora na prvo pitanje:
- [a)] [K]oje posebne uvjete iz Direktive [95/46] treba ispuniti operator pretraživača, uzimajući u obzir njegove odgovornosti, nadležnosti i mogućnosti?

[b)] [A]ko on utvrdi da internetske stranice na koje upućuju poveznice čije se uklanjanje traži sadržavaju podatke čije je objavljivanje na tim stranicama nezakonito, treba li odredbe Direktive [95/46] tumačiti na način:

- da obvezuju operatora pretraživača da ukloni te poveznice s popisa rezultata prikazanih nakon pretrage po osobnom imenu podnositelja zahtjeva;
- ili da one samo podrazumijevaju da on uzme u obzir tu okolnost prilikom ocjenjivanja osnovanosti zahtjeva za uklanjanje poveznica;
- ili da ta okolnost ne utječe na ocjenu koju on treba provesti?

Usto, ako ta okolnost nije nebitna, kako treba ocijeniti zakonitost objave spornih podataka na internetskim stranicama koji potječu od obrada podataka koje nisu obuhvaćene teritorijalnim područjem primjene Direktive [95/46] i, slijedom toga, nacionalnih zakonodavstava na temelju kojih se provodi?

4. Bez obzira na odgovor na prvo pitanje:

[a)] [N]eovisno o zakonitosti objave osobnih podataka na internetskoj stranici na koju upućuje sporna poveznica, treba li odredbe Direktive [95/46] tumačiti na način da:

- ako podnositelj zahtjeva utvrdi da su ti podaci postali nepotpuni li netočni ili da više nisu ažurni, operator pretraživača dužan je prihvatiti odgovarajući zahtjev za uklanjanje?
- konkretnije, ako podnositelj zahtjeva dokaže da, s obzirom na odvijanje pravosudnog postupka, informacije koje se odnose na raniju fazu postupka više ne odgovaraju trenutnoj situaciji, operator pretraživača ima obvezu ukloniti poveznice koje upućuju na internetske stranice koje sadržavaju takve informacije?

[b)] [T]reba li odredbe članka 8. stavka 5. Direktive [95/46] tumačiti na način da su informacije koje se odnose na rješenje o provođenju istrage protiv neke osobe ili su povezane s nekim sudskim postupkom i osudom koja je u njemu donesena podaci koji se odnose na kaznena djela i kaznene osude? Općenito, ulazi li u područje primjene tih odredbi slučaj u kojem neka internetska stranica sadržava podatke o osudama ili pravosudnim postupcima protiv neke fizičke osobe?"

O prethodnim pitanjima

32 Postavljena pitanja odnose se na tumačenje Direktive 95/46, koja se primjenjivala na datum podnošenja zahtjeva za prethodnu odluku. Ta je direktiva stavljena izvan snage s učinkom od 25. svibnja 2018., datuma od kojeg se primjenjuje Uredba 2016/679.

33 Sud će postavljena pitanja razmotriti s obzirom na Direktivu 95/46, ali će prilikom njihove analize voditi računa i o Uredbi 2016/679, kako bi osigurao da njegov odgovor na ta pitanja u svakom slučaju bude koristan sudu koji je uputio zahtjev.

Prvo pitanje

34 Svojim prvim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li odredbe članka 8. stavaka 1. i 5. Direktive 95/46 tumačiti na način da se u njima navedena zabrana odnosno ograničenja u vezi s obradom posebnih kategorija osobnih podataka primjenjuju – uz iznimke predviđene tom direktivom – i na operatora pretraživača u okviru njegovih odgovornosti, nadležnosti i mogućnosti kao voditelja obrade podataka koja se izvršava za potrebe funkcioniranja tog pretraživača.

- 35 U tom pogledu valja podsjetiti, s jedne strane, na to da aktivnost pretraživača koja se sastoji u pronalaženju informacija koje su objavile ili stavile na internet treće osobe, njihovu automatskom indeksiranju, privremenom pohranjivanju i, konačno, stavljanju na raspolaganje internetskim korisnicima u redosljedu prema zadanim postavkama treba kvalificirati kao „obradu osobnih podataka” u smislu članka 2. točke (b) Direktive 95/46, ako te informacije sadržavaju osobne podatke, te, s druge strane, na to da operatora tog pretraživača treba smatrati „[voditeljem]” navedene obrade u smislu članka 2. točke (d) te direktive (presuda od 13. svibnja 2014., Google Spain i Google, C-131/12, EU:C:2014:317, t. 41.).
- 36 Naime, obrada osobnih podataka u okviru aktivnosti pretraživača razlikuje se i nadodaje na aktivnost urednikâ mrežnih stranica koji te podatke stavljaju na internetsku stranicu i ima odlučujuću ulogu u globalnoj distribuciji navedenih podataka jer ih čini dostupnima svakom internetskom korisniku koji izvršava pretragu po ispitanikovu osobnom imenu, uključujući one internetske korisnike koji drukčije ne bi pronašli mrežnu stranicu na kojoj su ti podaci objavljeni. Štoviše, organiziranje i prikupljanje informacija objavljenih na internetu, koje pretraživači izvršavaju kako bi im njihovi korisnici lakše pristupili, može rezultirati time da, u slučaju kad ti korisnici pretražuju po osobnom imenu fizičke osobe, dobiju popisom rezultata strukturiran prikaz informacija koje se odnose na tu osobu koje je moguće pronaći na internetu, omogućujući im da utvrde više ili manje detaljan profil ispitanika (presuda od 13. svibnja 2014., Google Spain i Google, C-131/12, EU:C:2014:317, t. 35. do 37.).
- 37 Prema tome, u mjeri u kojoj aktivnost pretraživača može, u odnosu na aktivnost urednikâ mrežnih stranica, znatno i dodatno utjecati na temeljna prava na privatnost i na zaštitu osobnih podataka, operator tog pretraživača, kao osoba koja određuje svrhe i načine te aktivnosti, mora u okviru svojih odgovornosti, nadležnosti i mogućnosti osigurati da ta aktivnost zadovoljava uvjete iz Direktive 95/46 kako bi njome predviđena jamstva mogla razviti svoj puni učinak i kako bi se ostvarila učinkovita i potpuna zaštita ispitanika, osobito zaštita njihova prava na privatnost (presuda od 13. svibnja 2014., Google Spain i Google, C-131/12, EU:C:2014:317, t. 38.).
- 38 Svrha je prvog prethodnog pitanja utvrditi treba li operator pretraživača, u okviru svojih odgovornosti, nadležnosti i mogućnosti, zadovoljavati uvjete koje Direktiva 95/46 utvrđuje u odnosu na posebne kategorije osobnih podataka, navedene u njezinu članku 8. stavcima 1. i 5., kad se ti podaci nalaze među informacijama koje su treće osobe objavile ili stavile na internet te ih navedeni operator obrađuje za potrebe funkcioniranja svojeg pretraživača.
- 39 Kad je riječ o posebnim kategorijama podataka, člankom 8. stavkom 1. Direktive 95/46 određuje se da države članice zabranjuju obradu osobnih podataka kojom se otkrivaju rasno ili etničko podrijetlo, politička mišljenja, vjerska ili filozofska uvjerenja, članstvo u sindikatu i obradu podataka u vezi sa zdravljem ili spolnim životom. U odnosu na tu zabranu predviđene su određene iznimke i odstupanja, osobito u članku 8. stavku 2.
- 40 Članak 8. stavak 5. Direktive 95/46 propisuje da se obrada podataka koji se odnose na kaznena djela, kaznene osude ili sigurnosne mjere može izvršiti jedino pod nadzorom službenog tijela, ili ako su nacionalnim zakonodavstvom predviđene prikladne i posebne mjere, uzimajući u obzir iznimke koje može odobriti država članica na temelju nacionalnih propisa koji predviđaju te mjere. Međutim, potpuna evidencija kaznenih osuda može se voditi jedino pod nadzorom službenog tijela. Države članice mogu propisati da se podaci koji se odnose na upravne sankcije ili presude u građanskim stvarima također mogu obrađivati pod nadzorom službenog tijela.
- 41 Tekst članka 8. stavaka 1. i 5. Direktive 95/46 uz određene je izmjene preuzet u članku 9. stavku 1. i članku 10. Uredbe 2016/679.

- 42 Najprije valja napomenuti da iz teksta tih odredbi Direktive 95/46 i Uredbe 2016/679 proizlazi da se u njima utvrđena zabrana i ograničenja, uz iznimke predviđene tom direktivom i tom uredbom, primjenjuju na sve oblike obrade posebnih kategorija podataka navedenih u spomenutim odredbama i na sve voditelje takvih obrada.
- 43 Nadalje, nijedna druga odredba navedene direktive odnosno uredbe ne propisuje opće odstupanje od te zabrane odnosno tih ograničenja u korist obrade poput one koja se provodi u okviru aktivnosti pretraživača. Naprotiv, kao što to već proizlazi iz točke 37. ove presude, iz opće strukture tih propisa vidljivo je da operator spomenutog pretraživača mora, kao i svaki drugi voditelj obrade, u okviru svojih odgovornosti, nadležnosti i mogućnosti osigurati da obrada osobnih podataka koju provodi zadovoljava uvjete iz Direktive 95/46 odnosno Uredbe 2016/679.
- 44 Naposljetku, tumačenje članka 8. stavaka 1. i 5. Direktive 95/46 odnosno članka 9. stavka 1. i članka 10. Uredbe 2016/679 koje bi – *a priori* i na općenit način – aktivnost pretraživača oslobodilo od specifičnih zahtjeva što ih te odredbe predviđaju u vezi s obradama u njima navedenih posebnih kategorija podataka bilo bi protivno cilju navedenih odredbi, a to je osiguravanje pojačane zaštite od obrada koje, zbog posebne osjetljivosti tih podataka, mogu predstavljati – kao što to proizlazi iz uvodne izjave 33. te direktive i uvodne izjave 51. te uredbe – osobito teško miješanje u temeljna prava na privatnost i na zaštitu osobnih podataka, zajamčena u člancima 7. i 8. Povelje.
- 45 Iako, protivno onomu što ističe osobito Google, posebnosti obrade koju provodi operator pretraživača u okviru svoje aktivnosti ne bi, prema tome, mogle opravdati oslobađanje tog operatora od obveze poštovanja članka 8. stavaka 1. i 5. Direktive 95/46 te članka 9. stavka 1. i članka 10. Uredbe 2016/679, one mogu utjecati na širinu njegovih odgovornosti i konkretnih obveza s obzirom na te odredbe.
- 46 S tim u vezi važno je istaknuti da operator pretraživača, kao što to naglašava Europska komisija, nije odgovoran za to što se osobni podaci navedeni u spomenutim odredbama nalaze na mrežnoj stranici koju je objavila treća osoba, nego za postavljanje poveznice prema toj stranici i osobito za prikazivanje te poveznice na popisu rezultata koji dobivaju internetski korisnici nakon pretrage po imenu fizičke osobe, s obzirom na to da spomenuto prikazivanje poveznice o kojoj je riječ na navedenom popisu može znatno utjecati na ispitanikova temeljna prava na privatnost i na zaštitu osobnih podataka koji se na njega odnose (vidjeti u tom smislu presudu od 13. svibnja 2014., Google Spain i Google, C-131/12, EU:C:2014:317, t. 80.).
- 47 U tim okolnostima, uzimajući u obzir odgovornosti, nadležnosti i mogućnosti operatora pretraživača kao voditelja obrade koja se izvršava u okviru aktivnosti tog pretraživača, zabrane i ograničenja propisana u članku 8. stavcima 1. i 5. Direktive 95/46 te u članku 9. stavku 1. i članku 10. Uredbe 2016/679 mogu se – kako je to nezavisni odvjetnik naveo u točki 56. svojeg mišljenja i kako to u biti ističu sve zainteresirane osobe koje su s tim u vezi zauzele stajalište – primijeniti na tog operatora samo zbog tog postavljanja te stoga provjerom koju valja provesti na temelju ispitanikova zahtjeva i pod nadzorom nadležnih nacionalnih tijela.
- 48 Iz navedenog proizlazi da na prvo pitanje valja odgovoriti tako da odredbe članka 8. stavaka 1. i 5. Direktive 95/46 treba tumačiti na način da se u njima navedena zabrana odnosno ograničenja u vezi s obradom posebnih kategorija osobnih podataka primjenjuju – uz iznimke predviđene tom direktivom – i na operatora pretraživača u okviru njegovih odgovornosti, nadležnosti i mogućnosti kao voditelja obrade podataka koja se izvršava aktivnošću tog pretraživača, i to prilikom provjere koju on provodi pod nadzorom nadležnih nacionalnih tijela na ispitanikov zahtjev.

Drugo pitanje

- 49 Svojim drugim pitanjem, koje se sastoji od triju dijelova, sud koji je uputio zahtjev u biti pita:
- treba li odredbe članka 8. stavaka 1. i 5. Direktive 95/46 tumačiti na način da je na temelju njih operator pretraživača dužan, uz iznimke predviđene tom direktivom, prihvatiti zahtjeve za uklanjanje poveznica prema mrežnim stranicama s osobnim podacima koji pripadaju posebnim kategorijama navedenima u tim odredbama;
  - treba li članak 8. stavak 2. točke (a) i (e) Direktive 95/46 tumačiti na način da u skladu s tom odredbom spomenuti operator može odbiti zahtjev za uklanjanje poveznica ako utvrdi da je riječ o poveznicama prema sadržajima s osobnim podacima koji pripadaju posebnim kategorijama navedenima u članku 8. stavku 1., ali čija je obrada obuhvaćena jednom od iznimaka iz članka 8. stavka 2. točaka (a) i (e) i
  - treba li odredbe Direktive 95/46 tumačiti na način da operator pretraživača jednako tako može odbiti zahtjev za uklanjanje poveznica zato što one vode prema mrežnim stranicama s posebnim kategorijama osobnih podataka, koje su navedene u članku 8. stavku 1. odnosno u članku 8. stavku 5. te direktive, objavljenih isključivo u novinarske svrhe odnosno u svrhe umjetničkog ili književnog izražavanja, zbog čega je ta objava obuhvaćena iznimkom iz članka 9. navedene direktive.
- 50 Prije svega valja istaknuti da se u okviru Direktive 95/46 zahtjevi za uklanjanje poveznica poput onih u glavnom postupku temelje osobito na njezinu članku 12. točki (b), u skladu s kojim države članice osiguravaju da ispitanici imaju pravo od voditelja ishoditi brisanje podataka čija obrada nije u skladu s tom direktivom.
- 51 Nadalje, u skladu s člankom 14. prvim stavkom točkom (a) Direktive 95/46, države članice odobravaju ispitaniku pravo, osobito u slučajevima iz njezina članka 7. točaka (e) i (f), da u bilo kojem trenutku zbog jakih i zakonitih razloga koji se tiču njegove posebne situacije prigovori na obradu podataka koji se odnose na njega, osim kada je drukčije propisano nacionalnim zakonodavstvom.
- 52 U tom pogledu važno je podsjetiti na to da je Sud ocijenio da članak 12. točku (b) i članak 14. prvi stavak točku (a) Direktive 95/46 treba tumačiti na način da je, u cilju poštovanja prava predviđenih tim odredbama i kad su stvarno ispunjeni njima predviđeni uvjeti, operator pretraživača obavezan izbrisati s popisa rezultata prikazanog nakon pretrage po osobnom imenu poveznice prema mrežnim stranicama koje su objavile treće osobe i koje sadržavaju informacije u vezi s tom osobom, također i pod pretpostavkom da to osobno ime ili te informacije nisu prethodno ili istodobno izbrisane s tih mrežnih stranica, i to, ako je primjenjivo, čak i kad je njihovo objavljivanje na navedenim stranicama samo po sebi zakonito (presuda od 13. svibnja 2014., Google Spain i Google, C-131/12, EU:C:2014:317, t. 88.).
- 53 Sud je nadalje pojasnio da u okviru ocjene uvjeta primjene tih odredbi valja posebno ispitati ima li ispitanik pravo na to da se informacija o kojoj je riječ, a koja se odnosi na njegovu osobu, u trenutačnom stanju više ne povezuje s njegovim osobnim imenom na popisu rezultata, prikazanom nastavno na izvršenu pretragu po osobnom imenu te osobe, te da pritom tvrdnja o postojanju takvog prava ne presumira da uključivanje informacije o kojoj je riječ u popis rezultata uzrokuje štetu ispitaniku. Ispitanik, s obzirom na svoja temeljna prava na temelju članaka 7. i 8. Povelje, može zatražiti da se informacija o kojoj je riječ više ne stavlja na raspolaganje širokoj javnosti njezinim uključivanjem u takav popis rezultata zbog toga što ta prava načelno prevagaju ne samo nad gospodarskim interesom operatora pretraživača nego i nad interesom javnosti u vezi s pronalaženjem navedene informacije prilikom pretrage po osobnom imenu te osobe. Međutim, to ne bi bio slučaj ako se pokaže da je zbog posebnih razloga, kao što je to uloga navedene osobe u javnom životu, miješanje u

njezina temeljna prava opravdano prevagujući javnim interesom da se takvim uključivanjem ima pristup informaciji o kojoj je riječ (presuda od 13. svibnja 2014., Google Spain i Google, C-131/12, EU:C:2014:317, t. 99.).

- 54 U okviru Uredbe 2016/679 zakonodavac Europske unije predvidio je u članku 17. odredbu kojom se posebno uređuje „pravo na brisanje”, koje se u naslovu tog članka također naziva „pravo na zaborav”.
- 55 U skladu s navedenim člankom 17. stavkom 1., ispitanik ima pravo od voditelja obrade ishoditi brisanje, bez nepotrebnog odgađanja, osobnih podataka koji se na njega odnose i voditelj obrade ima obvezu obrisati te podatke bez nepotrebnog odgađanja, ako je ispunjen jedan od uvjeta navedenih u toj odredbi. Među tim se uvjetima u spomenutoj odredbi navodi činjenica da podaci više nisu nužni u odnosu na svrhe obrade, da je ispitanik povukao privolu na kojoj se obrada temelji i da ne postoji druga pravna osnova za obradu, da je ta osoba uložila prigovor na obradu na temelju članka 21. stavka 1. odnosno 2. Uredbe 2016/679, kojim se zamjenjuje članak 14. Direktive 95/46, da su podaci nezakonito obrađeni, da se moraju brisati radi poštovanja pravne obveze ili da su prikupljeni u vezi s ponudom usluga informacijskog društva djeci.
- 56 Međutim, u članku 17. stavku 3. Uredbe 2016/679 pojašnjava se da se njezin članak 17. stavak 1. ne primjenjuje ako je obrada o kojoj je riječ nužna iz nekog od razloga navedenih u prvonavedenoj odredbi. Među tim se razlozima u članku 17. stavku 3. točki (a) spomenute uredbe navodi i ostvarivanje prava, među ostalim, na slobodu informiranja.
- 57 Okolnost da se u članku 17. stavku 3. točki (a) Uredbe 2016/679 trenutačno izričito predviđa isključivanje prava na brisanje ispitanikovih podataka kada je obrada nužna za ostvarivanje prava, među ostalim, na slobodu informiranja, zajamčenu člankom 11. Povelje, izraz je činjenice da pravo na zaštitu osobnih podataka nije apsolutno pravo, nego ga se, kako se to naglašava u uvodnoj izjavi 4. te uredbe, mora razmatrati u odnosu na njegovu funkciju u društvu te ga treba odvagovati s drugim temeljnim pravima, u skladu s načelom proporcionalnosti (vidjeti također presudu od 9. studenoga 2010., Volker und Markus Schecke i Eifert, C-92/09 i C-93/09, EU:C:2010:662, t. 48. i mišljenje 1/15 (Sporazum između Kanade i Europske unije o prijenosu i obradi podataka iz popisa imena putnika) od 26. srpnja 2017., EU:C:2017:592, t. 136.).
- 58 U tom je pogledu važno podsjetiti na to da članak 52. stavak 1. Povelje dopušta da se ostvarivanje prava kakva su ona iz njezinih članaka 7. i 8. može podvrgnuti ograničenjima ako su ona predviđena zakonom, ako poštuju bit tih prava i sloboda te ako su – u skladu s načelom proporcionalnosti – potrebna i ako doista odgovaraju ciljevima od općeg interesa koje priznaje Unija ili potrebi zaštite prava i sloboda drugih osoba (presuda od 9. studenoga 2010., Volker und Markus Schecke i Eifert, C-92/09 i C-93/09, EU:C:2010:662, t. 50.).
- 59 Uredba 2016/679 i osobito njezin članak 17. stavak 3. točka (a) na taj način izričito postavljaju zahtjev odvagivanja između, s jedne strane, temeljnih prava na privatnost i na zaštitu osobnih podataka, utvrđenih u člancima 7. i 8. Povelje, i, s druge strane, temeljnog prava na slobodu informiranja, zajamčenog u članku 11. Povelje.
- 60 S obzirom na ta razmatranja valja ispitati u kojim je okolnostima operator pretraživača dužan prihvatiti zahtjev za uklanjanje poveznica i stoga obrisati s popisa rezultata koji se prikazuje nakon pretrage o ispitanikovu osobnom imenu poveznicu prema mrežnoj stranici na kojoj se nalaze osobni podaci koji pripadaju posebnim kategorijama navedenima u članku 8. stavcima 1. i 5. Direktive 95/46.
- 61 U tom pogledu najprije treba napomenuti da obrada koju operator pretraživača provodi nad posebnim kategorijama podataka navedenima u članku 8. stavku 1. Direktive 95/46 načelno može biti obuhvaćena iznimkama iz tog članka 8. stavka 2. točaka (a) i (e), na koji se poziva sud koji je uputio zahtjev, a kojim se predviđa da se zabrana obrade tih posebnih kategorija podataka ne primjenjuje kada je ispitanik dao svoju izričitu privolu za takvu obradu, osim u slučaju kada se zakonodavstvom dotične države članice

zabranjuje davanje takve privole ili se obrada odnosi, među ostalim, na podatke za koje je očito da ih je objavila ta osoba. Te su iznimke trenutačno ponovljene u članku 9. stavku 2. točkama (a) i (e) Uredbe 2016/679. K tome, članak 9. stavak 2. točka (g), koji je u biti istovjetan članku 8. stavku 4. Direktive 95/46, dopušta obradu navedenih kategorija podataka kada je to nužno zbog razlogâ u važnom javnom interesu, na temelju prava Unije ili prava države članice koje je razmjerno željenom cilju te kojim se poštuje bit prava na zaštitu podataka i osiguravaju prikladne i posebne mjere za zaštitu ispitanikovih temeljnih prava i interesa.

- 62 Kad je riječ o iznimci navedenoj u članku 8. stavku 2. točki (a) Direktive 95/46 i u članku 9. stavku 2. točki (a) Uredbe 2016/679, iz definicije pojma „privola”, navedene u članku 2. točki (h) te direktive i u članku 4. točki 11. te uredbe, proizlazi da ona mora biti „posebna” i stoga se specifično odnositi na obradu koja se provodi u okviru aktivnosti pretraživača i, prema tome, na činjenicu da navedena obrada trećim osobama omogućuje da pretragom po ispitanikovu osobnom imenu dobiju popis rezultata s poveznicama prema mrežnim stranicama s osjetljivim podacima koji se na tu osobu odnose. Međutim, u praksi je teško zamisliva situacija, koja, uostalom, i ne proizlazi iz spisa podnesenog Sudu, u kojoj operator pretraživača zahtijeva od ispitanika izričitu privolu prije nego što za potrebe svoje aktivnosti postavljanja poveznica pristupi obradi osobnih podataka koji se na njih odnose. U svakom slučaju, kako su to napomenule osobito francuska i poljska vlada te Komisija, sama činjenica da osoba podnosi zahtjev za uklanjanje poveznica načelno znači, u najmanju ruku na datum njegova podnošenja, da više nije suglasna s obradom koju provodi operator pretraživača. S tim u vezi također valja podsjetiti na to da se u članku 17. stavku 1. točki (b) spomenute uredbe među uvjetima za primjenu „prava na zaborav” navodi okolnost da ispitanik povlači privolu na kojoj se obrada temelji, u skladu s člankom 9. stavkom 2. točkom (a) te uredbe, i da ne postoji druga pravna osnova za obradu.
- 63 Suprotno tomu, okolnost navedena u članku 8. stavku 2. točki (e) Direktive 95/46 i u članku 9. stavku 2. točki (e) Uredbe 2016/679 da je podatke o kojima je riječ ispitanik očito objavio može se – kao što su to u biti istaknule sve zainteresirane osobe koje su se s tim u vezi očitovale – primijeniti i na operatora pretraživača i na urednika mrežne stranice o kojoj je riječ.
- 64 Prema tome, u navedenom slučaju, unatoč tomu što se na mrežnoj stranici na koju upućuje poveznica nalaze posebne kategorije osobnih podataka koje su navedene u članku 8. stavku 1. Direktive 95/46 i članku 9. stavku 1. Uredbe 2016/679, obrada tih podataka koju provodi operator pretraživača u okviru njegove aktivnosti u skladu je s tim propisima, pod uvjetom da zadovoljava i ostale uvjete zakonitosti uspostavljene, među ostalim, u članku 6. te direktive odnosno članku 5. te uredbe (vidjeti u tom smislu presudu od 13. svibnja 2014., Google Spain i Google, C-131/12, EU:C:2014:317, t. 72.).
- 65 Međutim, čak i u tom slučaju ispitanik može imati – u skladu s člankom 14. prvim stavkom točkom (a) Direktive 95/46 odnosno člankom 17. stavkom 1. točkom (c) i člankom 21. stavkom 1. Uredbe 2016/679 – pravo na uklanjanje poveznica o kojima je riječ na temelju svoje posebne situacije.
- 66 U svakom slučaju, operator pretraživača, kada odlučuje o zahtjevu za uklanjanje poveznica, mora – na temelju razloga u značajnom javnom interesu navedenih u članku 8. stavku 4. Direktive 95/46 odnosno u članku 9. stavku 2. točki (g) Uredbe 2016/679 te uz poštovanje u njima propisanih uvjeta – provjeriti je li uključivanje poveznice prema mrežnoj stranici o kojoj je riječ u popis rezultata koji se prikazuje nakon pretrage po ispitanikovu osobnom imenu nužno za ostvarivanje prava na slobodu informiranja internetskih korisnika potencijalno zainteresiranih da posredstvom navedene pretrage pristupe toj mrežnoj stranici, zaštićenog člankom 11. Povelje. Iako ispitanikova prava, koja su zaštićena člancima 7. i 8. Povelje, općenito prevagaju nad slobodom informiranja internetskih korisnika, ta se ravnoteža u posebnim slučajevima ipak može narušiti, ovisno o naravi informacije o kojoj je riječ, o njezinoj osjetljivosti u odnosu na ispitanikov privatni život kao i o javnom interesu za tu informaciju, koji se može razlikovati osobito s obzirom na ulogu koju ta osoba ima u javnom životu (vidjeti u tom smislu presudu od 13. svibnja 2014., Google Spain i Google, C-131/12, EU:C:2014:317, t. 81.).

- 67 Usto, u slučaju da se obrada odnosi na posebne kategorije podataka navedene u članku 8. stavcima 1. i 5. Direktive 95/46 odnosno u članku 9. stavku 1. i članku 10. Uredbe 2016/679, miješanje u ispitanikova temeljna prava na privatnost i na zaštitu osobnih podataka može biti osobito teško zbog osjetljivosti podataka, a kao što je to istaknuto u točki 44. ove presude.
- 68 Prema tome, operator pretraživača mora prilikom odlučivanja o zahtjevu za uklanjanje poveznice prema mrežnoj stranici na kojoj su objavljeni takvi osjetljivi podaci – na temelju svih relevantnih elemenata predmetnog slučaja te vodeći računa o težini miješanja u ispitanikova temeljna prava na privatnost i na zaštitu osobnih podataka, utvrđena u člancima 7. i 8. Povelje – provjeriti je li zbog razlogâ u značajnom javnom interesu iz članka 8. stavka 4. Direktive 95/46 odnosno iz članka 9. stavka 2. točke (g) Uredbe 2016/679, a uz poštovanje uvjeta predviđenih u tim odredbama, uključivanje te poveznice u popis rezultata prikazan nakon pretrage po osobnom imenu te osobe strogo nužno za zaštitu slobode informiranja internetskih korisnika potencijalno zainteresiranih da posredstvom navedene pretrage pristupe toj mrežnoj stranici, utvrđene u članku 11. Povelje.
- 69 Iz svih prethodnih razmatranja proizlazi da na drugo pitanje valja odgovoriti na sljedeći način:
- Odredbe članka 8. stavaka 1. i 5. Direktive 95/46 treba tumačiti na način da je na temelju njih operator pretraživača načelno dužan, uz iznimke predviđene tom direktivom, prihvatiti zahtjeve za uklanjanje poveznica prema mrežnim stranicama s osobnim podacima koji pripadaju posebnim kategorijama navedenima u tim odredbama.
  - Članak 8. stavak 2. točku (e) Direktive 95/46 treba tumačiti na način da u skladu s tom odredbom spomenuti operator može odbiti zahtjev za uklanjanje poveznica ako utvrdi da je riječ o poveznicama prema sadržajima s osobnim podacima koji pripadaju posebnim kategorijama navedenima u članku 8. stavku 1., ali čija je obrada obuhvaćena iznimkom iz članka 8. stavka 2. točke (e), pod uvjetom da ta obrada zadovoljava sve ostale uvjete zakonitosti uspostavljene tom direktivom, osim ako ispitanik ima, na temelju članka 14. prvog stavka točke (a) navedene direktive, pravo prigovora na spomenutu obradu zbog jakih i zakonitih razloga koji se tiču njegove posebne situacije.
  - Odredbe Direktive 95/46 treba tumačiti na način da operator pretraživača mora prilikom odlučivanja o zahtjevu za uklanjanje poveznice koja vodi do mrežne stranice na kojoj su objavljene posebne kategorije osobnih podataka, koje su navedene u članku 8. stavku 1. odnosno u članku 8. stavku 5. te direktive, na temelju svih relevantnih elemenata predmetnog slučaja te vodeći računa o težini miješanja u ispitanikova temeljna prava na privatnost i na zaštitu osobnih podataka, utvrđena u člancima 7. i 8. Povelje, provjeriti je li zbog razlogâ u značajnom javnom interesu iz članka 8. stavka 4. spomenute direktive, a uz poštovanje uvjeta predviđenih u potonjoj odredbi, uključivanje te poveznice u popis rezultata prikazan nakon pretrage po osobnom imenu te osobe strogo nužno za zaštitu slobode informiranja internetskih korisnika potencijalno zainteresiranih da posredstvom navedene pretrage pristupe toj mrežnoj stranici, utvrđene u članku 11. Povelje.

Treće pitanje

- 70 Budući da je treće pitanje postavljeno jedino u slučaju niječnog odgovora na prvo pitanje, a na koje je odgovoreno potvrdno, na to pitanje ne treba odgovarati.

Četvrto pitanje

- 71 Svojim četvrtim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li odredbe Direktive 95/46 tumačiti na sljedeći način:
- s jedne strane, informacije o pravosudnom postupku koji se vodio protiv fizičke osobe kao i, ako je primjenjivo, informacije o osudi u tom postupku podaci su koji se odnose na „kaznena djela” i „kaznene osude” u smislu članka 8. stavka 5. Direktive 95/46 i
  - s druge strane, operator pretraživača dužan je prihvatiti zahtjev za uklanjanje poveznica prema mrežnim stranicama na kojima se nalaze takve informacije, ako se one odnose na raniju fazu pravosudnog postupka o kojem je riječ i s obzirom na njegov tijek više ne odgovaraju trenutačnoj situaciji.
- 72 U tom pogledu valja napomenuti da – kao što je to nezavisni odvjetnik istaknuo u točki 100. svojeg mišljenja i kako su to naglasili osobito francuska vlada, Irska, talijanska i poljska vlada te Komisija – informacije o pravosudnom postupku koji se vodi protiv fizičke osobe, poput onih koje se odnose na rješenje o provođenju istrage protiv nje, na tijek postupka i, ako je primjenjivo, osudu izrečenu u tom postupku, čine podatke koji se odnose na „kaznena djela” i „kaznene osude” u smislu članka 8. stavka 5. prvog podstavka Direktive 95/46 i članka 10. Uredbe 2016/679, neovisno o tome je li tijekom tog pravosudnog postupka doista utvrđeno počinjenje kaznenog djela zbog kojeg se osoba progoni.
- 73 Prema tome, uključivanjem u popis rezultata prikazan nakon pretrage po ispitanikovu osobnom imenu poveznica prema mrežnim stranicama na kojima su ti podaci objavljeni operator pretraživača provodi njihovu obradu, koja, u skladu s člankom 8. stavkom 5. prvim podstavkom Direktive 95/46 i člankom 10. Uredbe 2016/679, podliježe posebnim ograničenjima. Kao što je to napomenula Komisija, takva obrada može biti zakonita – na temelju navedenih odredbi i uz poštovanje ostalih uvjeta zakonitosti postavljenih tom direktivom i tom uredbom – osobito ako su u nacionalnom pravu predviđene prikladne i posebne mjere, što može biti slučaj kada su informacije o kojima je riječ javnosti priopćila javna tijela u skladu s odredbama mjerodavnog nacionalnog prava.
- 74 Kada je riječ o ostalim uvjetima zakonitosti, važno je podsjetiti na to da iz zahtjeva propisanih u članku 6. stavku 1. točkama (c) do (e) Direktive 95/46 – koji su trenutačno preuzeti u članku 5. stavku 1. točkama (c) do (e) Uredbe 2016/679 – proizlazi da čak i u početku zakonita obrada točnih podataka može s vremenom postati neusklađena s tom direktivom ili s tom uredbom ako ti podaci više nisu nužni s obzirom na svrhe radi kojih su bili prikupljeni ili obrađeni. To je posebno slučaj kad se pokažu neprikladni, kad nisu relevantni odnosno nisu više relevantni ili kad su pretjerani u odnosu na te svrhe i vrijeme koje je proteklo (presuda od 13. svibnja 2014., Google Spain i Google, C-131/12, EU:C:2014:317, t. 93.).
- 75 Međutim, kao što je to napomenuto u točki 66. ove presude, čak i u slučaju da obrada podataka navedenih u članku 8. stavku 5. Direktive 95/46 i u članku 10. Uredbe 2016/679 nije u skladu s ograničenjima predviđenima u tim odredbama ili s ostalim uvjetima zakonitosti, poput onih postavljenih u članku 6. stavku 1. točkama (c) do (e) te direktive i u članku 5. stavku 1. točkama (c) do (e) te uredbe, operator pretraživača mora također na temelju razloga u značajnom javnom interesu navedenih u članku 8. stavku 4. navedene direktive odnosno u članku 9. stavku 2. točki (g) spomenute uredbe te uz poštovanje u njima propisanih uvjeta provjeriti je li uključivanje poveznice prema mrežnoj stranici o kojoj je riječ u popis rezultata koji se prikazuje nakon pretrage po ispitanikovu osobnom imenu nužno za ostvarivanje prava na slobodu informiranja internetskih korisnika potencijalno zainteresiranih da posredstvom navedene pretrage pristupe toj mrežnoj stranici, zaštićenog člankom 11. Povelje.

- 76 U tom pogledu valja istaknuti da iz sudske prakse Europskog suda za ljudska prava proizlazi da zahtjevi ispitanika s ciljem da se – na temelju članka 8. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, potpisane u Rimu 4. studenoga 1950. – zabrani postupanje različitih medija koji stavljaju na raspolaganje na internetu ranije reportaže o kaznenim postupcima koji su se vodili protiv tih osoba zahtijevaju uspostavljanje pravedne ravnoteže između prava na privatnost spomenutih osoba i, među ostalim, slobode informiranja javnosti. Prilikom traganja za navedenom pravednom ravnotežom treba voditi računa o ključnoj ulozi medija u demokratskom društvu koja uključuje pripremu izvještaja i komentara o pravosudnim postupcima. K tome, na zadaću medija koja se sastoji od priopćavanja takvih informacija i ideja nadovezuje se pravo javnosti da te informacije prima. S tim u vezi Europski sud za ljudska prava priznao je da je interes javnosti ne samo u tome da bude informirana o tekućim događajima nego i da može pretraživati podatke o prošlim događajima, pri čemu se razina interesa javnosti za kaznene postupke ipak mijenja te se može razvijati u vremenu, osobito ovisno o okolnostima predmeta (presuda ESLJP-a od 28. lipnja 2018., M. L. i W. W. protiv Njemačke, CE:ECHR:2018:0628JUD006079810, t. 89. i 100. do 102.).
- 77 Na operatoru pretraživača je stoga da procijeni – u okviru zahtjeva za uklanjanje poveznica prema mrežnim stranicama na kojima su objavljene informacije o pravosudnom postupku u kaznenim stvarima vođenom protiv ispitanika, koje se tiču ranije faze tog postupka i više ne odgovaraju trenutačnoj situaciji – ima li ta osoba, s obzirom na sve okolnosti predmetnog slučaja, poput osobito naravi i težine kaznenog djela o kojem je riječ, odvijanja i ishoda postupka, protoka vremena, uloge te osobe u javnom životu i njezina ponašanja u prošlosti, interesa javnosti u trenutku podnošenja zahtjeva, sadržaja i oblika objave kao i njezinih posljedica za navedenu osobu, pravo na to da se informacije o kojima je riječ u trenutačnom stanju više ne povezuju s njezinim osobnim imenom na popisu rezultata prikazanom nakon pretrage po tom imenu.
- 78 Međutim, važno je dodati da, čak i ako operator pretraživača utvrdi da ne postoji takvo pravo zato što se uključivanje poveznice o kojoj je riječ pokazuje strogo nužnim za usklađivanje ispitanikova prava na privatnost i na zaštitu osobnih podataka sa slobodom informiranja potencijalno zainteresiranih internetskih korisnika, on je u svakom slučaju dužan, najkasnije povodom zahtjeva za uklanjanje poveznica, urediti popis rezultata na takav način da opća slika koju taj popis pruža internetskom korisniku odražava trenutačnu pravosudnu situaciju, što osobito zahtijeva da se poveznice prema mrežnim stranicama koje sadržavaju informacije o toj temi nađu na vrhu spomenutog popisa.
- 79 S obzirom na prethodna razmatranja, na četvrto pitanje valja odgovoriti tako da odredbe Direktive 95/46 treba tumačiti na sljedeći način:
- s jedne strane, informacije o pravosudnom postupku koji se vodio protiv fizičke osobe kao i, ako je primjenjivo, informacije o osudi u tom postupku podaci su koji se odnose na „kaznena djela” i „kaznene osude” u smislu članka 8. stavka 5. te direktive i
  - s druge strane, operator pretraživača dužan je prihvatiti zahtjev za uklanjanje poveznica prema mrežnim stranicama na kojima se nalaze takve informacije ako se one odnose na raniju fazu pravosudnog postupka o kojem je riječ i s obzirom na njegov tijek više ne odgovaraju trenutačnoj situaciji te ako se u okviru provjere razlogâ u značajnom javnom interesu, navedenih u članku 8. stavku 4. spomenute direktive, utvrdi da, s obzirom na sve okolnosti predmetnog slučaja, temeljna ispitanikova prava, koja su zajamčena člancima 7. i 8. Povelje, prevaguju u odnosu na prava potencijalno zainteresiranih internetskih korisnika, zaštićena člankom 11. Povelje.

Troškovi

- 80 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenog, Sud (veliko vijeće) odlučuje:

1. Odredbe članka 8. stavaka 1. i 5. Direktive 95/46/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 24. listopada 1995. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom protoku takvih podataka treba tumačiti na način da se u njima navedena zabrana odnosno ograničenja u vezi s obradom posebnih kategorija osobnih podataka primjenjuju – uz iznimke predviđene tom direktivom – i na operatora pretraživača u okviru njegovih odgovornosti, nadležnosti i mogućnosti kao voditelja obrade podataka koja se izvršava aktivnošću tog pretraživača, i to prilikom provjere koju on provodi pod nadzorom nadležnih nacionalnih tijela na ispitanikov zahtjev.
2. Odredbe članka 8. stavaka 1. i 5. Direktive 95/46 treba tumačiti na način da je na temelju njih operator pretraživača načelno dužan, uz iznimke predviđene tom direktivom, prihvatiti zahtjeve za uklanjanje poveznica prema mrežnim stranicama s osobnim podacima koji pripadaju posebnim kategorijama navedenima u tim odredbama.

Članak 8. stavak 2. točku (e) Direktive 95/46 treba tumačiti na način da u skladu s tom odredbom spomenuti operator može odbiti zahtjev za uklanjanje poveznica ako utvrdi da je riječ o poveznicama prema sadržajima s osobnim podacima koji pripadaju posebnim kategorijama navedenima u članku 8. stavku 1., ali čija je obrada obuhvaćena iznimkom iz članka 8. stavka 2. točke (e), pod uvjetom da ta obrada zadovoljava sve ostale uvjete zakonitosti uspostavljene tom direktivom, osim ako ispitanik ima, na temelju članka 14. prvog stavka točke (a) navedene direktive, pravo prigovora na spomenutu obradu zbog jakih i zakonitih razloga koji se tiču njegove posebne situacije.

Odredbe Direktive 95/46 treba tumačiti na način da operator pretraživača mora prilikom odlučivanja o zahtjevu za uklanjanje poveznice koja vodi do mrežne stranice na kojoj su objavljene posebne kategorije osobnih podataka, koje su navedene u članku 8. stavku 1. odnosno članku 8. stavku 5. te direktive, na temelju svih relevantnih elemenata predmetnog slučaja te vodeći računa o težini miješanja u ispitanikova temeljna prava na privatnost i na zaštitu osobnih podataka, utvrđena u člancima 7. i 8. Povelje Europske unije o temeljnim pravima, provjeriti je li zbog razlogâ u značajnom javnom interesu iz članka 8. stavka 4. spomenute direktive, a uz poštovanje uvjeta predviđenih u potonjoj odredbi, uključivanje te poveznice u popis rezultata prikazan nakon pretrage po osobnom imenu te osobe strogo nužno za zaštitu slobode informiranja internetskih korisnika potencijalno zainteresiranih da posredstvom navedene pretrage pristupe toj mrežnoj stranici, utvrđene u članku 11. Povelje.

3. Odredbe Direktive 95/46 treba tumačiti na sljedeći način:

- s jedne strane, informacije o pravosudnom postupku koji se vodio protiv fizičke osobe kao i, ako je primjenjivo, informacije o osudi u tom postupku podaci su koji se odnose na „kaznena djela” i „kaznene osude” u smislu članka 8. stavka 5. te direktive i
- s druge strane, operator pretraživača dužan je prihvatiti zahtjev za uklanjanje poveznica prema mrežnim stranicama na kojima se nalaze takve informacije, ako se one odnose na raniju fazu pravosudnog postupka o kojem je riječ i s obzirom na njegov tijek više ne odgovaraju trenutnoj situaciji te ako se u okviru provjere razlogâ u značajnom javnom interesu, navedenih u članku 8. stavku 4. spomenute direktive, utvrdi da, s obzirom na sve okolnosti predmetnog slučaja, temeljna ispitanikova prava, koja su zajamčena člancima 7. i 8. Povelje Europske unije o temeljnim pravima, prevaguju u odnosu na prava potencijalno zainteresiranih internetskih korisnika, zaštićena člankom 11. Povelje.

Potpisi